

Rättsfallssamlingen

FÖRSLAG TILL AVGÖRANDE AV GENERALADVOKAT
JULIANE KOKOTT
föredraget den 23 maj 2019¹

Mål C-280/18

Alain Flausch m.fl.
mot
Ypourgos Perivallontos kai Energeias m.fl.

(begäran om förhandsavgörande från Symvoulio tis Epikrateias (Högsta förvaltningsdomstolen, Grekland))

”Begäran om förhandsavgörande – Miljö – Direktiv 2011/92/EU – Miljökonsekvensbedömning av vissa offentliga och privata projekt – Allmänhetens deltagande i beslutsprocessen – Offentliggörande på internet – Tillgång till rättslig prövning – Tidpunkt då tidsfrister börjar löpa”

I. Inledning

1. Hur ska man informera allmänheten om att den inom ramen för en miljökonsekvensbedömning ska delta i ett tillståndsförfarande för ett projekt? Och hur ska man därefter offentliggöra projektgodkännandet? Dessa frågor uppkommer i det aktuella förfarandet.

2. Trots att dessa frågor vid första anblicken snarast framstår som tekniska och formella, har de – i likhet med delgivning i civilrättsliga förfaranden² – en avgörande betydelse för allmänhetens effektiva deltagande och utnyttjande av rättsliga åtgärder. Om den berörda allmänheten inte får kännedom i lämplig tid kan den varken delta i tillståndsförfarandet eller göra gällande sin rätt till rättslig prövning i tid. Eftersom närmare bestämmelser om dessa frågor fastställs av medlemsstaterna och deras processuella autonomi är tillämplig, utgörs de unionsrättsliga ramarna i detta avseende av principerna om likvärdighet och effektivitet.

¹ Originalspråk: tyska.

² Se senast, till exempel, dom av den 16 september 2015, Alpha Bank Cyprus (C-519/13, EU:C:2015:603), dom av den 2 mars 2017, Henderson (C-354/15, EU:C:2017:157), och dom av den 6 september 2018, Catlin Europe (C-21/17, EU:C:2018:675).

II. Tillämpliga bestämmelser

A. Århuskonventionen

3. Enligt artikel 2 (Definitioner) punkterna 4 och 5 i Århuskonventionen³ används följande beteckningar med de betydelse som här anges:

”4. *allmänhet*: en eller flera fysiska eller juridiska personer och, i enlighet med nationell lagstiftning eller praxis, föreningar, organisationer eller grupper bestående av fysiska eller juridiska personer

5. *berörd allmänhet*: den allmänhet som berörs eller kan beröras av eller som har intresse av ett beslut på miljöområdet; Icke-statliga miljöskyddsorganisationer som uppfyller kraven i nationell lagstiftning ska anses ha ett sådant intresse.”

4. Artikel 6 i Århuskonventionen innehåller bestämmelser om allmänhetens deltagande:

”1. Varje part

a) skall tillämpa bestämmelserna i denna artikel i fråga om beslut om huruvida sådana föreslagna verksamheter som anges i bilaga I skall tillåtas,

b) skall i enlighet med sin nationella rätt även tillämpa bestämmelserna i denna artikel på beslut om föreslagna verksamheter som inte anges i bilaga I och som kan ha betydande påverkan på miljön. Parten skall för detta ändamål avgöra om den föreslagna verksamheten omfattas av dessa bestämmelser, och

c) ...

2. I beslutsprocesser om miljön skall den berörda allmänheten på ett tidigt och lämpligt stadium informeras på ett effektivt sätt, antingen genom offentligt tillkännagivande eller i förekommande fall enskilt, bland annat om

a) den föreslagna verksamheten och den ansökan om vilken beslut skall fattas,

b) vilka slags beslut som kan komma att fattas eller om förslaget till beslut,

c) vilken myndighet som ansvarar för beslutet,

d) den tänkta beslutsprocessen, inbegripet, om sådan information kan lämnas, information om

i) när beslutsprocessen påbörjas,

ii) allmänhetens möjligheter att delta,

iii) tid och plats för planerad offentlig utfrågning,

iv) till vilken myndighet man kan vända sig för att få relevant information och var sådan information finns tillgänglig för allmänhetens granskning,

³ Konvention om tillgång till information, allmänhetens deltagande i beslutsprocesser och tillgång till rättslig prövning i miljöfrågor av 1998 (EUT L 124, 2005, s. 4), antagen genom rådets beslut 2005/370/EG av den 17 februari 2005 (EUT L 124, 2005, s. 1).

- v) vilken berörd myndighet eller annat offentligt organ som tar emot synpunkter eller frågor samt inom vilken tid synpunkterna eller frågorna tas emot,
  - vi) vilken miljöinformation av betydelse om den föreslagna verksamheten som finns tillgänglig, och
- e) huruvida verksamheten är föremål för en nationell eller gränsöverskridande miljökonsekvensbeskrivning.

3. Varje etapp i förfarandet för allmänhetens deltagande i beslutsprocessen skall innehålla rimliga tidsfrister som är tillräckligt långa för att allmänheten skall kunna informeras i enlighet med punkt 2 och i praktiken kunna förbereda sig och delta på ett meningsfullt sätt.

4. Varje part skall sörja för att allmänhetens deltagande sker på ett tidigt stadium, när alla alternativ är möjliga och allmänheten kan delta på ett meningsfullt sätt.

...

7. Allmänhetens deltagande i beslutsprocessen skall innefatta en möjlighet att skriftligen eller, i förekommande fall, vid en offentlig utfrågning eller ett offentligt möte med sökanden lämna alla synpunkter, upplysningar, analyser eller åsikter som den anser vara av betydelse för den föreslagna verksamheten.

8. ...

9. Varje part skall se till att allmänheten informeras på föreskrivet sätt om beslutet så snart det har fattats av myndigheten. Varje part skall göra beslutstexten tillgänglig för allmänheten tillsammans med de skäl och överväganden som beslutet är grundat på. ...”

5. Artikel 9.2 i Århuskonventionen reglerar tillgången till rättslig prövning i samband med allmänhetens deltagande:

”Varje part skall inom ramen för sin nationella lagstiftning se till att den berörda allmänhet

- a) som har ett tillräckligt intresse, eller
- b) som hävdar att en rättighet kränks, när detta utgör en förutsättning enligt en parts förvaltningsprocessrättsliga lagstiftning,

har rätt att få den materiella och formella giltigheten av ett beslut, en handling eller en underlåtenhet som omfattas av artikel 6 eller, om detta föreskrivs i nationell rätt och utan att det påverkar tillämpningen av punkt 3, andra tillämpliga bestämmelser i denna konvention prövad av domstol eller något annat oberoende och opartiskt organ som inrättats genom lag.

Vad som utgör tillräckligt intresse och kränkning av en rättighet skall avgöras i enlighet med nationell rätt och i överensstämmelse med målet att ge den berörda allmänheten en omfattande tillgång till rättslig prövning inom ramen för denna konvention. ...”

B. MKB-direktivet

6. Skäl 7 i MKB-direktivet⁴ förtydligar sambandet mellan miljökonsekvensbedömningen och allmänhetens deltagande:

”Tillstånd för offentliga och privata projekt som kan antas leda till betydande miljöpåverkan bör ges först efter det att en bedömning har gjorts av den huvudsakliga miljöpåverkan som projekten kan antas medföra. Denna bedömning bör ske med utgångspunkt i relevanta uppgifter från exploitören, med eventuell komplettering från myndigheterna och från den allmänhet som kan antas beröras av projektet i fråga.”

7. Ytterligare klagoranden med avseende på allmänhetens deltagande återfinns i skäl 16 i MKB-direktivet:

”Om allmänheten faktiskt deltar i beslutsprocessen har den möjlighet att avge yttranden och uttrycka farhågor som kan vara relevanta för besluten, och beslutsfattaren får möjlighet att beakta dessa, vilket ökar ansvarigheten och öppenheten i beslutsprocessen och bidrar till att öka allmänhetens miljömedvetenhet och stöd för fattade beslut.”

8. I artikel 1.2 i MKB-direktivet definieras allmänhet och berörd allmänhet på följande sätt:

d) *allmänhet*: en eller flera fysiska eller juridiska personer och, i enlighet med nationell lagstiftning eller praxis, sammanslutningar, organisationer eller grupper av dessa.

e) *berörd allmänhet*: den allmänhet som berörs eller kan antas bli berörd av, eller som har ett intresse av, de beslutsprocesser på miljöområdet som avses i artikel 2.2. Icke-statliga miljöskyddsorganisationer som uppfyller kraven i nationell lagstiftning ska enligt denna definition anses ha ett sådant intresse.”

9. Artikel 2.1 i MKB-direktivet föreskriver vilka beslutsförfaranden som omfattas av kraven som ställs i direktivet:

”Medlemsstaterna ska vidta alla nödvändiga åtgärder för att säkerställa att projekt som kan antas medföra en betydande miljöpåverkan bland annat på grund av deras art, storlek eller lokalisering blir föremål för krav på tillstånd och en bedömning av deras påverkan innan tillstånd ges. Dessa projekt anges i artikel 4.”

10. Miljökonsekvensbedömningen beskrivs närmare i artikel 3 i MKB-direktivet:

”Miljökonsekvensbedömningen ska i varje enskilt fall och i enlighet med artiklarna 4–12 på ett lämpligt sätt identifiera, beskriva och bedöma de direkta och indirekta effekterna av ett projekt beträffande

- a) människor, fauna och flora,
- b) mark, vatten, luft, klimat och landskap,
- c) materiella tillgångar och kulturarv,
- d) samspelet mellan de faktorer som anges i leden a, b och c.”

⁴ Europaparlamentets och rådets direktiv 2011/92/EU av den 13 december 2011 om bedömning av inverkan på miljön av vissa offentliga och privata projekt (EUT L 26, 2011, s. 1).

11. Artikel 6.2–6.5 i MKB-direktivet innehåller de grundläggande bestämmelserna om allmänhetens deltagande:

”2. Allmänheten ska, genom offentliga meddelanden eller på annat lämpligt sätt, såsom med hjälp av elektroniska medier när sådana är tillgängliga, informeras om följande på ett tidigt stadium under de beslutsprocesser på miljöområdet som avses i artikel 2.2, och senast så snart som information rimligen kan ges:

- a) Ansökan om tillstånd.
- b) Uppgift om att projektet omfattas av en miljökonsekvensbedömning och, i förekommande fall, att artikel 7 är tillämplig.
- c) Uppgifter om vilka myndigheter som är ansvariga för att fatta beslut, från vilka relevant information kan erhållas, till vilka synpunkter eller frågor kan lämnas in samt om tidsfristerna för att överlämna synpunkter eller frågor.
- d) Vilka beslut som kan komma att fattas eller, i förekommande fall, utkastet till beslut.
- e) Uppgift om var den information som har samlats in i enlighet med artikel 5 finns tillgänglig.
- f) Uppgift om när och var samt på vilket sätt relevant information kommer att göras tillgänglig.
- g) Närmare bestämmelser om allmänhetens deltagande i enlighet med punkt 5 i den här artikeln.

3. Medlemsstaterna ska inom rimliga tidsramar se till att den berörda allmänheten får tillgång till följande

- a) All information som har samlats in i enlighet med artikel 5.
- b) I enlighet med den nationella lagstiftningen, de viktigaste rapporter och utlåtanden som har lämnats till den eller de ansvariga myndigheterna vid den tidpunkt då den berörda allmänheten informeras i enlighet med punkt 2 i den här artikeln
- c) I enlighet med bestämmelserna i [miljöinformationsdirektivet⁵] annan information än den som avses i punkt 2 i den här artikeln, som är relevant för beslutet i enlighet med artikel 8 i detta direktiv och som blir tillgänglig efter det att den berörda allmänheten har informerats i enlighet med punkt 2 i den här artikeln.

4. Den berörda allmänheten ska på ett tidigt stadium få reella möjligheter att delta i de beslutsprocesser på miljöområdet som avses i artikel 2.2 och ska för detta ändamål ha rätt att yttra sig när alla alternativ står öppna till den eller de ansvariga myndigheterna innan beslut fattas om ansökan om tillstånd.

5. Närmare bestämmelser om information till allmänheten (till exempel genom affischering inom ett visst område eller offentliggörande i lokalpressen) och samråd med den berörda allmänheten (till exempel skriftligen eller genom offentlig utfrågning) ska fastställas av medlemsstaterna.”

⁵ Europaparlamentets och rådets direktiv 2003/4/EG av den 28 januari 2003 om allmänhetens tillgång till miljöinformation och om upphävande av rådets direktiv 90/313/EEG (EUT L 41, 2003, s. 26).

12. Artikel 9.1 i MKB-direktivet reglerar tillkännagivande av beslut om ett projekt:

”När ett beslut om att bevilja eller avslå en tillståndsansökan har fattats, ska den eller de ansvariga myndigheterna informera allmänheten enligt gällande förfaranden ...”

13. Artikel 11 i MKB-direktivet innehåller bestämmelser om att väcka talan mot beslut som omfattas av allmänhetens deltagande enligt MKB-direktivet:

”1. Medlemsstaterna ska inom ramen för den relevanta nationella lagstiftningen se till att de medlemmar av den berörda allmänheten

a) som har ett tillräckligt intresse, eller

b) som hävdar att en rättighet kränks, när detta utgör en förutsättning enligt en medlemsstats förvaltningsprocessrättsliga lagstiftning,

har rätt att få den materiella eller formella giltigheten av ett beslut, en handling eller en underlåtenhet som omfattas av bestämmelserna om allmänhetens deltagande i detta direktiv prövad i domstol eller något annat oberoende och opartiskt organ som inrättats genom lag.

2. Medlemsstaterna ska fastställa i vilket skede beslut, handlingar eller underlåtenhet kan prövas.

3. Vad som utgör ett tillräckligt intresse och kränkning av en rättighet ska fastställas av medlemsstaterna, i enlighet med målet att ge den berörda allmänheten en omfattande rätt till rättslig prövning. ...”

C. Grekisk rätt

14. Artikel 46 i presidentdekret 18/1989 (Greklands officiella tidning A' 8) innehåller följande bestämmelse om tidsfristen för att väcka talan:

”Talan om ogiltigförklaring ska väckas inom 60 dagar från dagen efter den dag då den angripna rättsakten har delgetts eller offentliggjorts, om offentliggörande föreskrivs i lagen, eller, om så inte har skett, från den tidpunkt då klaganden har fått full kännedom om rättsakten.”

15. I punkt 8 i beslutet att begära förhandsavgörande prövar den hänskjutande domstolen de tillämpliga bestämmelserna i lag nr 4014/2011, ”Miljögodkännande av anläggningar och verksamheter, regler angående lagstridiga byggen i syfte att åstadkomma miljöbalans och andra bestämmelser som tillhör behörighetsområdet för ministeriet för miljö, energi och klimatförändringar” (Greklands officiella tidning A' 209), liksom olika genomförandebestämmelser.

16. Genom artikel 1.1 i lag 4014/2011 delas projekt i den offentliga och privata sektorn in i två klasser (A och B) utifrån deras miljöpåverkan. Den första klassen (A) omfattar projekt och verksamheter som kan leda till en omfattande miljöpåverkan och för vilka det är nödvändigt att utarbeta en rapport om miljökonsekvensbedömning (nedan kallad MKB-rapport), så att särskilda villkor och restriktioner för skydd av miljön kan fastställas. Den andra klassen (B) omfattar projekt som medför mindre miljöpåverkan.

17. Artiklarna 3 och 4 samt 19 i lag 4014/2011 innehåller bestämmelser om allmänhetens deltagande. Enligt artikel 12 i lag 4014/2011 sammanfattas olika tillstånd i ett beslut om godkännande av miljökrav (nedan kallat godkännandebeslutet).

18. Artikel 30.9 i lag 4014/2011 innehåller en övergångsbestämmelse enligt vilken de befintliga lagbestämmelserna om samråd med berörda och förfarandet för allmänhetens deltagande vid utfärdande av miljögodkännanden är i kraft fram till dess att ett elektroniskt miljöregister upprättas. Enligt dessa bestämmelser inleds ett sådant förfarande genom att ett meddelande med information om projektet anslås i den berörda regionens förvaltningsmyndighet och att detta meddelande offentliggörs i lokalpressen, båda i förening med en anmodan till alla berörda att ta del av och avge ett yttrande om rapporten om miljökonsekvensbedömning för projektet.

19. Enligt artikel 19a i lag 4014/2011 ska beslutet om godkännande av miljökrav offentliggöras inom en månad på internet. Om denna tidsfrist inte iaktas medför det att godkännandet är ogiltigt. Enligt artikel 19a.1 andra meningen utgör offentliggörande på denna därför avsedda webbplats ett lagstadgat offentliggörande och grundar en presumtion att alla berörda har fått kännedom om det och således kan väcka talan om ogiltigförklaring eller annan talan. Interministeriellt beslut 21938/2012 utfärdat av ministern för administrativa reformer och e-förvaltning samt av ministern för miljö, energi och klimatförändringar, kallat "Upprättande och aktivering av en därtill avsedd webbplats för offentliggörande av beslut om godkännande av miljökrav (godkännande beslut) samt beslut om uppdatering eller ändring av godkännandebeslut i enlighet med artikel 19a i lag nr 4014/2011" (Greklands officiella tidning B' 1470) reglerar genomförandet av denna bestämmelse.

III. Bakgrund och begäran om förhandsavgörande

20. Genom det första beslutet som överklagats i det nationella förfarandet beviljades tillstånd för uppförandet av en omfattande anläggning på ön Ios (Grekland) och miljökraven för detta projekt godkändes. Projektet omfattar ett hotell med 249 sängplatser, möblerade bostäder för turister, ett spa-center och tillhörande projekt som stödjer huvudprojektet. Hela projektet utvecklas på en stor yta och medför användning av ett kust-, strand- och havsområde som är offentligägt.

21. Den 2 augusti 2013 offentliggjordes i en lokaltidning som ges ut på ön Syros (Grekland), som ligger 55 sjömil bort, en anmodan till alla berörda att ta del av och avge ett yttrande om miljökonsekvensbedömningen för projektet. Domstolen har inga uppgifter om i vilken utsträckning den aktuella tidningen är utbredd på Ios. Denna anmodan anslogs även hos regionens förvaltningsmyndighet som också är belägen på Syros. Där fanns även akten med miljökonsekvensbedömningen och samrådet genomfördes likaså där.

22. Enligt de obestridda uppgifter som klagandena i det nationella målet lämnat kommer man i regel från Ios till Syros med en färjetur som tar flera timmar och tydligen inte genomförs dagligen.

23. Det omtvistade beslutet meddelades den 8 augusti 2014. Det offentliggjordes den 11 augusti 2014 på webbplatsen DIAVGEIA (transparens) och den 8 september 2014 på miljöministeriets webbplats.

24. Talan om ogiltigförklaring väcktes först den 19 februari 2016, det vill säga mer än ett år och sex månader efter det att det omtvistade beslutet meddelats.

25. Klagandena, tre ägare av semesterfastigheter på ön Ios, liksom tre organisationer, gör gällande att de fick kännedom om det omtvistade beslutet först den 22 december 2015, då de upptäckte att arbeten för exploatering av området där anläggningen ska upprättas hade inletts.

26. Företaget som innehar tillstånden och godkännandena, 105 Anonymi Touristiki kai Techniki Etaireia Ekmetallefsis Akiniton (105 Turism och fastigheter AB) har intervenerat i tvisten och gjort gällande att talan om ogiltigförklaring har väckts efter det att tidsfristen för en sådan talan har löpt ut, såvitt den är riktad mot det omtvistade beslutet, eftersom den bland annat har väckts senare än 60 dagar efter det att nämnda beslut offentliggjordes på miljöministeriets webbplats.

27. Symvoulio tis Epikrateias (Högsta förvaltningsdomstolen, Grekland) har mot bakgrund av detta förfarande hänskjutit följande frågor till domstolen för förhandsavgörande:

- 1) Kan artiklarna 6 och 11 i MKB-direktivet, jämförda med bestämmelserna i artikel 47 i Europeiska unionens stadga om de grundläggande rättigheterna, tolkas så, att nationella bestämmelser såsom de som framgår av punkterna 8, 9 och 10 i beslutet att begära förhandsavgörande[se punkterna 14–19 i detta förslag till avgörande), enligt vilka de förfaranden som ska genomföras innan det meddelas beslut om godkännande av miljökrav för anläggningar och verksamheter som har en betydande miljöpåverkan (offentliggörande av miljökonsekvensbedömningar, tillgång till information och allmänhetens deltagande i samrådet) inleds och sköts huvudsakligen av regionens största administrativa enhet och inte av den berörda kommunen, är förenliga med ovannämnda unionsrättsliga bestämmelser?
- 2) Kan artiklarna 6 och 11 i MKB-direktivet, jämförda med bestämmelserna i artikel 47 i Europeiska unionens stadga om de grundläggande rättigheterna, tolkas så, att ett nationellt regelverk såsom det som framgår av samma punkter, enligt vilket offentliggörande av beslut om godkännande av miljökrav för anläggningar och verksamheter som har en betydande miljöpåverkan, närmare bestämt deras offentliggörande på en därtill avsedd webbplats, i slutändan utgör en presumtion för full kännedom, vilket innebär att alla berörda därefter kan väcka talan inom en tidsfrist på 60 dagar i enlighet med gällande lagstiftning, med hänsyn till att enligt lagbestämmelserna om offentliggörande av miljökonsekvensbedömningar, tillgång till information och allmänhetens deltagande i förfarandet för godkännande av miljökrav för ifrågavarande anläggningar och verksamheter ligger huvudansvaret för dessa förfaranden hos regionens största administrativa enhet och inte hos den berörda kommunen, är förenligt med ovannämnda unionsrättsliga bestämmelser?

28. Skriftliga yttranden har avgetts av herrarna Flausch, Bosco och Albrespy, liksom föreningarna Somateio "Syndesmos Iiton" (föreningen "Organisationen för Ios innevånare"), Somateio "Elliniko Diktyo – Filoi tis Fisys" (föreningen "Grekiskt nätverk – Naturvänner"), Somateio "Syllogos Prostrasias kai Perithalpsis Agrias Zois – SPPAZ" (föreningen "Skydd och vård av vilda djur – SPPAZ") gemensamt som klagande i det nationella förfarandet, liksom av 105 Anonymi Touristiki kai Techniki Etaireia Ekmetallefsis Akiniton (105 Turism och fastigheter AB) i egenskap av intervenient till stöd för myndigheterna som är motparter i det nationella förfarandet, Republiken Grekland samt Europeiska kommissionen. De deltog även vid den muntliga förhandlingen den 27 mars 2019.

IV. Rättslig bedömning

29. Högsta förvaltningsdomstolen vill genom sina frågor få klarhet i huruvida förfarandet för allmänhetens deltagande vid utfärdande av det omtvistade tillståndet var förenligt med kraven i MKB-direktivet och huruvida tidsfristen för att väcka talan mot detta tillstånd började löpa när det offentliggjordes på en webbplats på internet.

30. I detta avseende är i synnerhet artikel 6, 9 och 11 i MKB-direktivet relevanta. Dessa bestämmelser ska tolkas mot bakgrund av Århuskonventionen,⁶ som bestämmelserna syftar till att genomföra.⁷ Således innehåller den rättspraxis från Århuskonventionens efterlevnadskommitté (nedan kallad ACCC som står för Aarhus Convention Compliance Committee)⁸ som godkänts av de fördragsslutande parterna, inklusive unionen, samt rekommendationerna som har uppdragits, beaktats⁹ och erkänts¹⁰ av de fördragsslutande parterna – *Maastricht Recommendations on Promoting Effective Public Participation in Decision-making in Environmental Matters* (Maastrichtrekommendationerna om sätt att främja allmänhetens deltagande i beslutsprocessen i miljöfrågor)¹¹ – användbara upplysningar för bedömningen av de aktuella frågeställningarna.

A. Allmänhetens deltagande

31. Den första frågan omfattar visserligen i princip huruvida de ändrade grekiska bestämmelserna i sin helhet om allmänhetens deltagande, det vill säga offentliggörande av miljökonsekvensbedömningar, tillgång till information och allmänhetens deltagande i samrådet, är förenliga med artikel 6 och 11 i MKB-direktivet liksom artikel 47 i stadgan om de grundläggande rättigheterna. Konkret avser frågan dock endast huruvida det är tillåtet att föreskriva att dessa steg i förfarandet i första hand genomförs och kontrolleras av den större förvaltningsenheten som utgörs av regionen och inte av den berörda kommunen.

32. Domstolen kan besvara denna fråga relativt kortfattat med att MKB-direktivet inte innehåller några bestämmelser om på vilken nivå i eller vilken enhet i den nationella förvaltningen som ska ansvara för miljökonsekvensbedömningen.

33. Domstolen har visserligen i samband med strategiska miljöbedömningar ställt vissa krav på oberoende av de myndigheter med vilka samråd ska äga rum inom ramen för en strategisk miljöbedömning.¹² Det är emellertid inte fråga om en sådan i förevarande fall.

34. Bakgrunden till den konkreta frågeställningen är i stället det sätt på vilket allmänhetens deltagande har genomförts i det nationella målet. Detta kännetecknas av att det inte skedde på ön Ios, där det omtvistade projektet ska uppföras, utan vid sätet för den regionala förvaltningen på ön Syros som ligger 55 sjömil från Ios, dit det enda sättet att färdas är en färjetur på flera timmar som inte

6 Dom av den 8 mars 2011, Lesoochranárske zoskupenie (C-240/09, EU:C:2011:125, punkt 42), dom av den 12 maj 2011, Bund für Umwelt und Naturschutz Deutschland, Landesverband Nordrhein-Westfalen (C-115/09, EU:C:2011:289, punkt 41), och dom av den 15 mars 2018, North East Pylon Pressure Campaign och Sheehy (C-470/16, EU:C:2018:185, punkt 50).

7 Skäl 18–21 i MKB-direktivet och Europaparlamentets och rådets direktiv 2003/35/EG av den 26 maj 2003 om åtgärder för allmänhetens deltagande i utarbetandet av vissa planer och program avseende miljön och om ändring, med avseende på allmänhetens deltagande och rätt till rättslig prövning, av rådets direktiv 85/337/EEG och 96/61/EG (EUT L 156, 2003, s. 17).

8 Se, om denna kommitté, mitt förslag till avgörande i målet Edwards (C-260/11, EU:C:2012:645, punkt 8). Se även förslag till avgörande av generaladvokaten Cruz Villalón i målet Gemeinde Altrip m.fl. (C-72/12, EU:C:2013:422, punkt 101), förslag till avgörande av generaladvokaten Jääskinen i de förenade målen rådet m.fl./Vereniging Milieudefensie och Stichting Stop Luchtverontreiniging Utrecht (C-401/12 P–C-403/12 P, EU:C:2014:310, punkt 114, och fotnot 117) liksom förslag till avgörande av generaladvokaten Jääskinen i de förenade målen rådet och kommissionen/Stichting Natuur en Milieu och Pesticide Action Network Europe (C-404/12 P och C-405/12 P, EU:C:2014:309, punkt 23 och fotnot 23), liksom förslag till avgörande av generaladvokaten Bobek i målet Folk (C-529/15, EU:C:2017:1, punkt 86).

9 Fifth Meeting of the Parties to the Convention on Access to Information, Public Participation in Decision-making and Access to Justice in Environmental Matters, Maastricht, Netherlands, 30 juni–2 juli 2014, Decision V/2 on public participation in decision-making, Nr. 2, ECE/MP.PP/2014/2/Add.1.

10 Sixth Meeting of the Parties to the Convention on Access to Information, Public Participation in Decision-making and Access to Justice in Environmental Matters, Budva, Montenegro, 11–13 september 2017, Decision VI/2 - Promoting effective public participation in decision-making, Nr. 2, ECE/MP.PP/2017/2/Add.1.

11 UNECE, ECE/MP.PP/2014/2/Add.2. (Genf, 2015).

12 Dom av den 20 oktober 2011, Seaport (NI) m.fl. (C-474/10, EU:C:2011:681, punkterna 39 och 42). Se även artikel 9a i MKB-direktivet i dess lydelse enligt direktiv 2014/52 och ACCC:s slutsatser och rekommendationer av den 24 september 2010, Vitryssland (ACCC/C/2009/37; ECE/MP.PP/2011/11/Add.2, punkt 80) om projektutvecklares roll.

genomförs dagligen. Informationen till allmänheten om möjligheterna att delta i samrådet tillgängliggjordes ett år innan det överklagade tillståndet offentliggjordes i en tidning som utges på Syros och anslogs hos den regionala förvaltningsmyndigheten, likaså på Syros, där även akterna i MKB-rapporten fanns och där samrådet genomfördes.

35. Jag tolkar därför frågan så, att den avser att få fastställt huruvida detta tillvägagångssätt för att säkerställa allmänhetens deltagande uppfyller villkoren i MKB-direktivet och i synnerhet dess artikel 6. I detta avseende är tre punkter i begäran om förhandsavgörande av särskild vikt, nämligen för det första allmänhetens tillgång till information om projektet och samrådet, för det andra platsen där den berörda allmänheten kunde få tillgång till informationen om projektet, och för det tredje platsen för samrådet.

1. Allmänhetens tillgång till information

36. Enligt artikel 6.2 i MKB-direktivet ska allmänheten, genom offentliga meddelanden eller på annat lämpligt sätt, såsom med hjälp av elektroniska medier när sådana är tillgängliga, informeras om beslutsprocesser på miljöområdet.

a) Informationens mottagare

37. Den i förevarande fall tillämpliga lydelsen av artikel 6.2 i MKB-direktivet avser, till skillnad från den nu gällande lydelsen, inte information till den *berörda* allmänheten, utan talar i vidare bemärkelse om allmänheten i stort.

38. På grund av det sammanhang i vilket bestämmelserna ingår och syftet med informationen är det dock av avgörande betydelse att den berörda allmänheten informeras. Denna krets har en rätt till deltagande enligt artikel 6.3 och 6.4 i direktivet. I överensstämmelse med detta föreskriver även artikel 6.2 i Århuskonventionen endast att den berörda allmänheten ska informeras.

39. Information till en personkrets som är mer omfattande än den berörda allmänheten, allmänheten i stort, har däremot endast en kompletterande funktion.

40. Denna målsättning är av avgörande betydelse. Den berörda allmänheten är visserligen en mindre personkrets än allmänheten i stort, men det är just på grund av denna snävare definition som målgruppen för informationen samtidigt blir desto mer tydlig. Medan det knappast är möjligt att utveckla kriterier för att bedöma huruvida de valda metoderna för att informera allmänheten i stort är tillräckliga, är det desto enklare att fastställa med avseende på information till den berörda allmänheten.

41. Enligt artikel 1.2 e i MKB-direktivet omfattar berörd allmänhet den allmänhet som berörs eller kan antas bli berörd av, eller som har ett intresse av, de beslutsprocesser på miljöområdet och alla icke-statliga miljöskyddsorganisationer som uppfyller kraven i nationell lagstiftning. Allmänheten enligt punkt d i nämnda bestämmelse omfattar en eller flera fysiska eller juridiska personer och, i enlighet med nationell lagstiftning eller praxis, sammanslutningar, organisationer eller grupper av dessa.

42. Det torde vara relativt enkelt att identifiera de icke-statliga organisationer som ska informeras, eftersom dessa i regel har registrerats hos myndigheterna. Däremot beror kretsen av berörda eller intresserade personer på det aktuella projektet.¹³

¹³ Se ACCC:s slutsatser och rekommendationer av den 7 mars 2008, Litauen (ACCC/C/2006/16, ECE/MP.PP/C.1/2008/5/Add.6, punkt 67), och ACCC:s slutsatser och rekommendationer av den 24 september 2013, Europeiska unionen och Förenade kungariket (ACCC/C/2012/68, ECE/MP.PP/C.1/2014/5, punkt 97), liksom *Maastrichtrekommendationerna* (ovan fotnot 11, punkt 59).

43. I det nationella förfarandet torde framför allt projektets omgivning vara berörd eller intresserad, det vill säga att åtminstone vissa eller kanske till och med alla boende på ön Ios är berörda. Dessutom kan man även tänka på personer som berörs av projektets turisttrafik eller av annat, till exempel avfallshantering eller vattenförsörjning. MKB-rapporten torde vara av stor nytta när dessa grupper ska identifieras.

b) Informationsförfarandet

44. När den berörda allmänheten fastställts ska det i nästa steg identifieras vilka informationskanaler som är lämpliga för att informera denna.

45. Artikel 6.2 i MKB-direktivet föreskriver att informationen ska ges genom offentliga meddelanden eller på annat lämpligt sätt, såsom med hjälp av elektroniska medier när sådana är tillgängliga. Vilka åtgärder som ska vidtas i detalj för att informera allmänheten (exempelvis genom affischering inom ett visst område eller offentliggörande i lokalpressen) ska enligt artikel 6.5 fastställas av medlemsstaterna. Dessa bestämmelser kan förstås så, att unionslagstiftaren i princip ansett att ett offentligt tillkännagivande är tillräckligt.

46. Emellertid föreskriver artikel 6.2 i Århuskonventionen att den berörda allmänheten på ett tidigt och lämpligt stadium ska informeras på ett effektivt sätt, antingen genom offentligt tillkännagivande eller i förekommande fall enskilt. Härav följer att det andra lämpliga sätt som omnämns i artikel 6.2 i MKB-direktivet även kan omfatta individuell information.¹⁴

47. Dock innehåller varken unionsrätten eller Århuskonventionen detaljerade föreskrifter om i vilken form information ska lämnas. Tvärtom ger artikel 6.5 i MKB-direktivet medlemsstaterna i uppgift att fastställa närmare bestämmelser om information till allmänheten.

48. Såsom parterna även anfört är detta ett uttryck för medlemsstaternas processuella autonomi. Denna innebär att de regler som medlemsstaterna föreskriver varken får vara mindre förmånliga än dem som avser liknande situationer av inhemsk karaktär (likvärdighetsprincipen) eller medföra att det i praktiken blir omöjligt eller orimligt svårt att utöva rättigheter som följer av unionsrätten (effektivitetsprincipen).¹⁵

i) Likvärdighetsprincipen

49. Med avseende på likvärdighetsprincipen väcker begäran om förhandsavgörande i synnerhet frågan huruvida åtskillnaden i grekisk rätt mellan vissa större projekt (klass A) och andra, i regel mindre projekt (klass B), är motiverad.

50. I detta avseende förefaller det enligt begäran om förhandsavgörande som om allmänhetens deltagande i projekt av klass B inte genomförs av de regionala utan av de lokala myndigheterna. I enlighet med detta skulle informationen till allmänheten tillhandahållas genom ett lokalt anslag hos de lokala myndigheterna, det vill säga på Ios.

51. Det är emellertid begripligt att ansvaret för större projekt vars miljöpåverkan i regel inte endast är av lokal natur tilldelas de regionala myndigheterna. Det föreligger således inte ett åsidosättande av likvärdighetsprincipen.

¹⁴ Således måste enligt Town and Country Planning (Environmental Impact Assessment) Regulations 2017 i Förenade kungariket som åberopats av Flausch m.fl. ett individuellt tillkännagivande göras till vissa intresserade personer som inte nås av ett allmänt offentliggörande, se regulations 20(3) och 11(2), 12(5), 13(5) eller 14(6).

¹⁵ Se, för ett liknande resonemang, dom av den 16 december 1976, Rewe/Landwirtschaftskammer für das Saarland (33/76, EU:C:1976:188, punkt 5), dom av den 27 juni 2013, Agrokonsulting (C-93/12, EU:C:2013:432, punkterna 35 och 36), och dom av den 22 februari 2018, INEOS Köln (C-572/16, EU:C:2018:100, punkt 42).

ii) *Effektivitetsprincipen*

52. Effektivitetsprincipen är däremot av större intresse. Att allmänheten informeras är ett tvingande villkor för att den effektivt ska kunna utöva sin rätt till deltagande. Den som inte får tillgång till information har inget skäl att inhämta ytterligare information om projektet, att delta i beslutsförfarandet eller utnyttja sin rätt till rättslig prövning i tid.¹⁶

53. Det är således inte tillräckligt att använda en valfri informationskanal om det inte kan säkerställas att denna faktiskt når den berörda allmänheten. Tvärtom måste informationen ge den berörda allmänheten en rimlig möjlighet att inhämta information om beslutsfattandet vid planerade projekt och om möjligheten att delta.¹⁷ Det är det enda sättet att förverkliga målsättningen med artikel 6.4 i MKB-direktivet, som är att den berörda allmänheten ska få reella möjligheter att delta i beslutsprocessen.

54. I den utsträckning som det finns etablerade informationskanaler som man på grundval av tidigare erfarenhet kunnat konstatera är effektiva, ska dessa användas. Om det inte finns sådana, ska det provas genom vilka informationskanaler dessa personer kan nås. Sådana möjligheter omfattar lokala men även överregionala tidningar, radio och tv,¹⁸ internet, affischer¹⁹ och till och med individuella meddelanden²⁰.

55. Det ankommer i slutändan på den nationella domstolen att pröva huruvida informationen till allmänheten i det nationella målet uppfyllde dessa krav.

56. I detta avseende ska det emellertid påpekas att en affisch på regionalförvaltningens huvudkontor på Syros endast kan bidra i mycket begränsad utsträckning till att informera den berörda allmänheten. De flesta medlemmarna av denna allmänhet befann sig nämligen på Ios och det framstår som tveksamt att de i god tid hade tillfälle att få kännedom om denna affisch. Att endast använda en sådan affisch skulle medföra att det blir orimligt svårt att utöva rätten till deltagande.

57. Huruvida offentliggörande i lokalpressen utgör tillräcklig information till allmänheten ska särskilt bedömas utifrån den aktuella tidningens utbredning på Ios. Om det skulle visa sig att den utvalda tidningen eller till och med bara den aktuella utgåvan inte alls eller endast i mycket liten utsträckning blivit läst på Ios, skulle det likaså vara tveksamt om den berörda allmänheten på ett effektivt sätt blivit informerad.

58. Vid bedömningen av om vissa informationskanaler uppfyller effektivitetsprincipen, det vill säga inte medför att det blir orimligt svårt för den berörda allmänheten att utöva sin rätt att delta, blir det emellertid avgörande huruvida det finns mer effektiva informationskanaler som hade kunnat användas utan att det hade medfört en oproportionerlig börda. Om det saknas sådana informationskanaler eller om de inte kan förväntas ge någon framgång så är det mer acceptabelt att välja kanaler som är mindre effektiva, eftersom MKB-direktivet och Århuskonventionen inte ställer orimliga krav.

16 Se ACCC:s slutsatser och rekommendationer av den 18 februari 2005, Kazakstan (ACCC/C/2004/2, ECE/MP.PP/C.1/2005/2/Add.2, punkt 24).

17 Se ACCC:s slutsatser och rekommendationer av den 7 mars 2008, Litauen (ACCC/C/2006/16, ECE/MP.PP/C.1/2008/5/Add.6, punkt 67), och ACCC:s slutsatser och rekommendationer av den 3 juli 2009, Frankrike (ACCC/C/2007/22, ECE/MP.PP/C.1/2009/4/Add.1, punkt 41), liksom *Maastrichtrekommendationerna* (ovan fotnot 11, punkt 59).

18 ACCC:s slutsatser och rekommendationer av den 31 mars 2006, Armenien (ACCC/C/2004/8, ECE/MP.PP/C.1/2006/2/Add.1, punkt 70).

19 ACCC:s slutsatser och rekommendationer av den 7 mars 2008, Litauen (ACCC/C/2006/16, ECE/MP.PP/C.1/2008/5/Add.6, punkt 67)

20 Enligt Town and Country Planning (Environmental Impact Assessment) Regulations 2017 i Förenade kungariket som återopats av Flausch m.fl. ska ett individuellt tillkännagivande göras till vissa intresserade personer som inte nås av ett allmänt offentliggörande, se regulations 20(3) och 11(2), 12(5), 13(5) eller 14(6). Detta verkar enligt ACCC:s slutsatser och rekommendationer av den 19 juni 2017, Spanien (ACCC/C/2014/99, ECE/MP.PP/C.1/2017/17, punkt 58) även gälla i vissa fall i den spanska regionen Katalonien.

59. I det nationella målet kan sådana andra informationskanaler emellertid inte uteslutas *prima facie*. Den lokala allmänheten på Ios hade relativt enkelt kunnat nås genom offentliga meddelanden hos lokala förvaltningsenheter på Ios, på centrala platser som exempelvis i hamnen eller på marknader, liksom på platsen där projektet ska uppföras.

60. Den grekiska regeringen har även anfört att det finns en möjlighet att sådana andra kommunikationskanaler användes. Det behöver således i förekommande fall prövas huruvida den berörda allmänheten faktiskt har informerats tillräckligt på detta sätt.

61. Allvarliga tvivel på att den berörda allmänheten informerats tillräckligt föranleds emellertid av omständigheten att berörd allmänhet enligt uppgifterna som kommit domstolen till del, uppenbarligen inte har inkommit med några synpunkter i det nationella målet.²¹ Den grekiska regeringen kunde vid den muntliga förhandlingen inför domstolen inte heller uppge huruvida den berörda allmänheten yttrat sig under tillståndsförfarandet.

62. Sammantaget är slutsatsen att artikel 6.2 i MKB-direktivet kräver en sådan tillgång till information att den allmänhet som berörs av det aktuella projektet får en lämplig möjlighet att på ett tidigt stadium och i förväg inhämta information om beslutsförfarandet vid planerade projekt och om möjligheten att delta.

2. Tillhandahållande av information

63. Enligt begäran om förhandsavgörande medför det ytterligare betänkligheter att informationen om projektet inte var tillgänglig på Ios utan endast på Syros.

64. Enligt artikel 6.3 i MKB-direktivet ska medlemsstaterna se till att den berörda allmänheten får tillgång till informationen om projektet inom rimliga tidsramar.

65. I avsaknad av närmare bestämmelser tillämpas medlemsstaternas processuella autonomi – begränsad av principerna om effektivitet och likvärdighet – likaså med avseende på villkoren för denna tillgång.

66. Med avseende på likvärdighetsprincipen åberopas att information om mindre projekt som tillhör klass B är tillgängliga på plats, medan information om större projekt som tillhör klass A, vilka har mer omfattande miljöpåverkan, endast är tillgänglig längre bort på regionalförvaltningens huvudkontor. Men även i detta avseende gäller att det i princip är motiverat att regionalförvaltningen ansvarar för större projekt.

67. Svårigheterna att få tillgång till informationen är i stället en fråga som ska bedömas i ljuset av effektivitetsprincipen.

68. Det står klart att tillgången till information om projektet är av stor betydelse för ett effektivt deltagande i beslutsförfarandet. Om den berörda allmänheten däremot har informerats tillräckligt om förfarandet är det emellertid skäligt att förvänta sig att den gör vissa ansträngningar för att få tillgång till informationen.

69. Emellertid måste de ansvariga organen med avseende på villkoren för tillhandahållande av information om projektet göra en skälig avvägning mellan allmänhetens intresse och bördan det innebär att tillhandahålla informationen.

²¹ ACCC:s slutsatser och rekommendationer av den 28 juni 2013, Förenade kungariket (ACCC/C/2011/61; ECE/MP.PP/C.1/2013/13, 23, punkt 59).

70. Det ankommer i slutändan på den nationella domstolen att pröva huruvida villkoren för tillgång till informationen om projektet i det nationella ärendet faktiskt var skäliga.

71. Å ena sidan ska bördan som uppkommer för medlemmarna i den berörda allmänheten när de ska tillgodogöra sig projektinformationen beaktas, i synnerhet kostnaderna för och tiden det tar att resa från Ios till Syros och tillbaka, för det fall att informationen i motsats till vad Grekland anfört faktiskt inte var tillgänglig på Ios.

72. Å andra sidan ska även den börda beaktas som skulle åvilat myndigheterna om de hade gjort det lättare för den berörda allmänheten att få tillgång till projektinformationen. Tänkbara möjligheter i detta avseende omfattar exempelvis tillhandahållande av information på Ios där projektet ska genomföras och där de flesta, kanske till och med alla medlemmar av den berörda allmänheten är boende, eller elektroniskt på internet.

73. Att det inte skulle medföra en oskälig börda att tillhandahålla informationen lokalt framgår redan av omständigheten att allmänheten enligt de uppgifter som Grekland lämnat även kan få tillgång till informationen om projektet i kommunen där det ska genomföras,²² vilket för övrigt även överensstämmer med Maastrichtrekommendationerna.²³

74. Jag anser därför sammanfattningsvis att bördan för medlemmarna av den berörda allmänheten i samband med utövande av rätten till tillgång till information ska stå i skälig proportion till bördan som uppstår för myndigheterna vid fastställande av villkoren för att tillhandahålla information enligt artikel 6.3 i MKB-direktivet.

3. Platsen för samrådet

75. Slutligen framförs betänkligheter i begäran om förhandsavgörande med avseende på att samrådet genomförts på Syros.

76. Utgångspunkten för bedömningen av denna fråga är artikel 6.4 i MKB-direktivet. Enligt nämnda bestämmelse ska den berörda allmänheten på ett tidigt stadium få reella möjligheter att delta i de aktuella beslutsprocesserna på miljöområdet. Närmare bestämmelser om samråd med den berörda allmänheten (till exempel skriftligen eller genom offentlig utfrågning) ska likaså enligt artikel 6.5 fastställas av medlemsstaterna.

77. Bedömningen av huruvida de villkor för allmänhetens deltagande som tillämpas uppfyller MKB-direktivets krav ska ske på grundval av en liknande avvägning som för villkoren för tillhandahållande av information.

78. En dom från domstolen ger en viss vägledning i detta avseende. Enligt denna dom är det förenligt med MKB-direktivets syften att ta ut en förvaltningsavgift för allmänhetens deltagande i vissa miljökonsekvensbedömningar. Domstolen underströk att avgifternas storlek dock inte får fastställas till en sådan nivå att direktivet hindras från att få full verkan i enlighet med dess syfte.²⁴

79. Av särskild betydelse för avvägningen är således huruvida villkoren för allmänhetens deltagande gör att MKB-direktivet hindras från att få full verkan.

²² Punkt 51 i yttrandet.

²³ Ovan fotnot 11, punkt 92 a.

²⁴ Dom av den 9 november 2006, kommissionen/Irland (C-216/05, EU:C:2006:706, punkterna 42 och 43).

80. En sådan påverkan skulle föreligga om medlemmarna i den berörda allmänheten faktiskt hade varit tvungna att resa till Syros en viss dag för att kunna delta i förfarandet. Ett deltagande i skriftlig eller elektronisk form som enligt de uppgifter som Grekland lämnat faktiskt var möjligt²⁵ och som uttryckligen omnämns som en möjlig form för deltagande i artikel 6.4 i MKB-direktivet,²⁶ skulle nämligen ha inneburit betydligt mindre ansträngningar för alla inblandade.

81. Således ska villkoren för samråd med den berörda allmänheten enligt artikel 6.4 i MKB-direktivet vara sådana att bördan för medlemmarna av den berörda allmänheten i samband med deltagande i förfarandet står i skälig proportion till bördan som uppstår för myndigheterna.

B. Tidpunkten då fristen för att väcka talan börjar löpa

82. Högsta förvaltningsdomstolens andra fråga går ut på huruvida, med beaktande av svaret på den första frågan, bestämmelser som föreskriver att offentliggörande av ett projekttillstånd på en därtill avsedd webbplats innebär att en tidsfrist på 60 dagar för att väcka talan börjar löpa, är förenliga med artikel 6 och 11 i MKB-direktivet samt artikel 47 i stadgan.

1. Upptagande till sakprövning av den andra frågan

83. Det är inledningsvis nödvändigt att pröva huruvida denna fråga över huvud taget är relevant för att döma i saken och således om den kan tas upp till sakprövning. Det framgår nämligen av begäran om förhandsavgörande att det för en talan som, i likhet med talan i det nationella förfarandet, väckts före den 12 april 2017, är möjligt att trots den lagstadgade tidsfristens utgång visa att klagandena fått kännedom om den angripna handlingen först vid en senare tidpunkt. Jag tolkar detta så, att fristen för att väcka talan i dessa fall börjar löpa först vid tidpunkten då faktisk kännedom erhållits.

84. Eftersom klagandena i det nationella förfarandet med fog har hävdats att de har fått kännedom om tillståndet först när byggarbetena påbörjats, och då även övervägandena som ligger till grund för svaret på den första frågan stödjer detta påstående, skulle man kunna anta att det inte är nödvändigt att besvara den andra frågan för att avgöra det nationella målet.

85. Å andra sidan har den nationella domstolen även angett att tidpunkten då faktisk kännedom erhålls inte får vara orimligt lång tid efter den lagstadgade tidpunkten, det vill säga tidpunkten då offentliggörande på internet ägde rum. Det kan således inte uteslutas att den nationella domstolen är benägen att i det nationella förfarandet fastställa att ett överskridande av den lagstadgade tidsfristen med ett och ett halvt år är orimligt lång tid.

86. Eftersom det, om tvekan råder, finns en presumtion för att en begäran om förhandsavgörande är relevant för att kunna döma i saken²⁷ kan denna fråga tas upp till sakprövning.

2. Svaret på den andra frågan

87. MKB-direktivet innehåller inga bestämmelser om huruvida tidsfristen för att väcka talan mot ett projektgodkännande kan börja löpa genom att det offentliggörs på internet.

²⁵ Punkt 51 i yttrandet.

²⁶ Se även artikel 6.7 i Århuskonventionen.

²⁷ Dom av den 31 maj 2018, Zheng (C-190/17, EU:C:2018:357, punkt 21), och dom av den 4 oktober 2018, Link Logistik N&N (C-384/17, EU:C:2018:810, punkt 35).

88. Enligt artikel 9.1 i MKB-direktivet ska den eller de ansvariga myndigheterna informera allmänheten enligt gällande förfaranden när ett beslut om att bevilja eller avslå en tillståndsansökan har fattats. Artikel 9.1 innehåller visserligen även ytterligare bestämmelser om vad informationen ska innehålla, men däremot inte några konkreta föreskrifter om förfarandet.

89. Inte heller någon av de möjliga grunderna för att väcka talan mot projektstillståndet, vare sig det är artikel 11 i MKB-direktivet, den direkta effekten av direktivets bestämmelser,²⁸ eller artikel 9.3 i Århuskonventionen i förening med artikel 47 i stadgan om de grundläggande rättigheterna,²⁹ innehåller några bestämmelser om huruvida ett offentliggörande på internet kan medföra att en frist för att väcka talan börjar löpa.

90. Följaktligen med avseende på båda punkterna – det vill säga fristen för att väcka talan och förfarandet för offentliggörande – begränsas medlemsstaternas processuella autonomi av principerna om effektivitet och likvärdighet.

a) Likvärdighetsprincipen

91. Även på denna punkt är det återigen fråga om åtskillnaden mellan större och mindre projekt. Det är endast för projekt som tillhör klass A som det föreskrivits att ett offentliggörande på internet gör att fristen för att väcka talan börjar löpa. Däremot inleds denna frist för projekt som tillhör klass B först vid tidpunkten för faktisk kännedom om tillståndet.

92. Det enskilda projektets storlek och betydelse framförs som ett skäl både för och emot en sådan åtskillnad. Å ena sidan ifrågasätts att tillgången till domstolsprövning för projekt med större miljöpåverkan är mer restriktiv. Å andra sidan understryks den särskilda betydelsen hos och det begränsade antalet större projekt, vilket motiverar att de behandlas annorlunda.

93. Slutligen är det i princip motiverat att införa en ny metod för offentliggörande och – i samband med detta – nya bestämmelser för när fristen att väcka talan börjar löpa, endast med avseende på större projekt. För det första underlättar det begränsade antalet sådana projekt att pröva dessa metoder.³⁰ För det andra finns för dessa projekt redan på grund av investeringsvolymerna ett stort intresse av rättssäkerhet. Och för det tredje omfattar den berörda allmänheten vid större projekt naturligt en större personkrets. Om fristen för att väcka talan inte skulle börja löpa vid offentliggörande, utan endast vid tidpunkten för faktisk kännedom, skulle det inte vara möjligt att förutse när det inte längre är möjligt att väcka talan.

94. Följaktligen har likvärdighetsprincipen inte åsidosatts.

b) Effektivitetsprincipen

95. Det följer av effektivitetsprincipen att det inte i praktiken får vara omöjligt eller orimligt svårt att utöva rättigheter som följer av unionsrätten.

96. Jag kommer i detta avseende att först behandla offentliggörande på internet och därefter tidpunkten då frister för att väcka talan börjar löpa.

²⁸ Dom av den 7 september 2004, Waddenvereniging och Vogelbeschermingsvereniging (C-127/02, EU:C:2004:482, punkt 66), dom av den 25 juli 2008, Janecek (C-237/07, EU:C:2008:447, punkt 37), dom av den 8 november 2016, Lesoochranárske zoskupenie VLK (C-243/15, EU:C:2016:838, punkt 44), och dom av den 20 december 2017, Protect Natur-, Arten- und Landschaftsschutz Umweltorganisation (C-664/15, EU:C:2017:987, punkt 34).

²⁹ Dom av den 20 december 2017, Protect Natur-, Arten- und Landschaftsschutz Umweltorganisation (C-664/15, EU:C:2017:987, punkt 46).

³⁰ Se dom av den 16 december 2008, Arcelor Atlantique och Lorraine m.fl. (C-127/07, EU:C:2008:728, punkterna 60 och 61).

i) Offentliggörande på internet

97. Offentliggörande av ett beslut om att bevilja tillstånd på internet är som sådant förenligt med effektivitetsprincipen.

98. Klagandena i det nationella förfarandet har visserligen helt riktigt åberopat att domstolen för omkring tio år sedan på området konsumentskydd har uttryckt tvivel om huruvida det är förenligt med effektivitetsprincipen att endast använda internet.³¹ Det kan än i dag finnas områden där internet inte är tillräckligt utbrett för att endast förlita sig på den kanalen.³²

99. I det nationella förfarandet föreligger dock ingenting som tyder på att offentliggörande på internet i jämförelse med andra former av offentliggörande skulle göra det orimligt svårt att göra gällande rättigheter. Tvärtom offentliggörs ju även *Europeiska unionens officiella tidning* i elektronisk form på internet, och i regel är det numera endast denna utgåva som är giltig och har rättslig verkan.³³ Dessutom omnämns i artikel 6.2 i MKB-direktivet i samband med meddelanden till allmänheten elektroniska medier som ett kommunikationsmedel. Redan på den grunden måste denna metod stå till medlemsstaternas förfogande.

ii) Fristen för att väcka talan

100. Av rättssäkerhetsskäl är det i princip tillåtet att föreskriva att en talan mot en åtgärd måste väckas inom en viss tidsfrist.³⁴

101. Domstolen har i synnerhet inte ansett att det gör det alltför svårt att göra gällande rättigheter, att göra tidpunkten då en tidsfrist för att väcka talan börjar löpa beroende av ett offentliggörande, som den berörde fick kännedom om eller i vart fall borde ha fått kännedom om.³⁵ Det vore däremot oförenligt med effektivitetsprincipen att åberopa en frist gentemot en person, om de nationella myndigheternas agerande, tillsammans med en preskriptionsfrist, leder till att en person till fullo fräntas möjligheten att göra gällande sina rättigheter vid de nationella domstolarna,³⁶ det vill säga när myndigheten genom sitt handlande orsakat att talan väcks för sent.³⁷

102. Det ankommer således på den nationella domstolen att pröva huruvida de grekiska myndigheternas handlande har orsakat att klagandena till fullo har fräntagits möjligheten att göra gällande sina rättigheter, och i synnerhet huruvida myndigheterna genom sitt handlande orsakat att talan väcks för sent.

31 Dom av den 18 mars 2010, Alassini m.fl. (C-317/08–C-320/08, EU:C:2010:146, punkt 58. Se även mitt förslag till avgörande i nämnda mål (EU:C:2019:720, punkt 52) liksom ACCC:s slutsatser och rekommendationer av den 31 mars 2006, Armenien (ACCC/C/2004/8, ECE/MP.PP/C.1/2006/2/Add.1, punkt 31), och ACCC:s slutsatser och rekommendationer av den 19 juni 2017, Spanien (ACCC/C/2014/99, ECE/MP.PP/C.1/2017/17, punkt 58) liksom *Maastrichtrekommendationerna* (ovan fotnot 11, punkt 141).

32 Se ACCC:s slutsatser och rekommendationer av den 31 mars 2006, Armenien (ACCC/C/2004/8, ECE/MP.PP/C.1/2006/2/Add.1, punkt 31).

33 Artikel 1 i rådets förordning (EU) nr 216/2013 av den 7 mars 2013 om elektroniskt offentliggörande av *Europeiska unionens officiella tidning* (EUT L 69, 2013, s. 1).

34 Dom av den 16 december 1976, Rewe/Landwirtschaftskammer für das Saarland (33/76, EU:C:1976:188, punkt 5), dom av den 17 november 1998, Aprile (C-228/96, EU:C:1998:544, punkt 19), dom av den 30 juni 2011, Meilicke m.fl. (C-262/09, EU:C:2011:438, punkt 56), och dom av den 17 november 2016, Stadt Wiener Neustadt (C-348/15, EU:C:2016:882, punkt 41). Se även ACCC:s slutsatser och rekommendationer av den 24 september 2010, Förenade kungariket (ACCC/C/2008/33, ECE/MP.PP/C.1/2010/6/Add.3, punkt 138).

35 Dom av den 28 januari 2010, Uniplex (UK) (C-406/08, EU:C:2010:45, punkt 32), se även ACCC:s slutsatser och rekommendationer av den 24 september 2010, Förenade kungariket (ACCC/C/2008/33, ECE/MP.PP/C.1/2010/6/Add.3, punkt 138).

36 Dom av den 15 september 1998, Edis (C-231/96, EU:C:1998:401, punkt 48), dom av den 17 november 1998, Aprile (C-228/96, EU:C:1998:544, punkt 43), dom av den 15 april 2010, Barth (C-542/08, EU:C:2010:193, punkt 33), dom av den 8 september 2011, Q-Beef och Bosschaert (C-89/10 och C-96/10, EU:C:2011:555, punkt 51), och dom av den 21 december 2016, TDC (C-327/15, EU:C:2016:974, punkt 104).

37 Dom av den 19 maj 2011, Iaia m.fl. (C-452/09, EU:C:2011:323, punkt 21).

103. Greklands och 105 Turism och fastigheter AB:s uppfattningar går ut på att var och en måste känna till bestämmelserna om offentliggörande av tillstånd på internet och således att även klagandena i det nationella målet borde ha fått kännedom om offentliggörandet av det omtvistade tillståndet.

104. Detta argument tar dock inte tillräcklig hänsyn till det sammanhang i vilket en talan mot ett tillstånd för ett projekt som kräver en miljökonsekvensbedömning väcks. Ett sådant tillstånd förutsätter nämligen för det första en mer omfattande tillgång till information om projektet i samband med allmänhetens deltagande enligt artikel 6 i MKB-direktivet. Och för det andra ska en mer omfattande tillgång till rättslig prövning ges en talan enligt artikel 11 i MKB-direktivet.

Allmänhetens deltagande

105. Allmänhetens deltagande är framför allt relevant eftersom den berörda allmänheten ska kunna förlita sig på att ett projekt som ska vara föremål för en miljökonsekvensbedömning endast godkänns på grundval av allmänhetens deltagande enligt artikel 6 i MKB-direktivet. Detta innefattar i synnerhet att den allmänhet som berörs av det aktuella projektet får en sådan tillgång till information att de har en rimlig möjlighet att på ett tidigt stadium och i förväg inhämta information om beslutsförfarandet vid planerade projekt och om deras möjligheter till deltagande.³⁸ Om medlemmar i den berörda allmänheten inte informeras om förfarandet så behöver de inte heller räkna med att ett motsvarande projekttillstånd utfärdas och offentliggörs.

106. I förevarande fall är det tveksamt huruvida endast den omständigheten att ett avgörande *ex post* är tillgängligt på en viss webbplats är tillräckligt för att uppfylla informationsskyldigheterna som följer av artikel 9 i MKB-direktivet.³⁹ Såsom klagandena i det nationella målet på ett övertygande sätt visat måste det nämligen finnas en anledning att gå in på en webbplats och kontrollera om ett avgörande som kan beröra den egna situationen har offentliggjorts där.

107. Det är följaktligen oförenligt med artikel 9 och 11 i MKB-direktivet att gentemot medlemmar av den berörda allmänheten vilka inte har fått faktisk kännedom om projekttillståndet åberopa en tidsfrist för att väcka talan som har börjat löpa när tillståndet offentliggjordes på internet, om de inte har haft en rimlig möjlighet enligt artikel 6.2 i direktivet att i förväg inhämta information om tillståndsförfarandet.

Omfattande rätt till rättslig prövning

108. Slutsatsen ovan motsvarar även målet att tillhandahålla en omfattande rätt till rättslig prövning.

109. Artikel 11.3 första meningen i MKB-direktivet liksom artikel 9.2 i Århuskonventionen har som mål att ge den berörda allmänheten en omfattande rätt till rättslig prövning. Denna mening berör medlemsstaternas fastställande av vad som i samband med en talan enligt artikel 11 i direktivet ska anses som ett tillräckligt intresse eller kränkning av en rättighet.

³⁸ Se ovan punkt 62.

³⁹ ACCC:s slutsatser och rekommendationer av den 31 mars 2006, Armenien (ACCC/C/2004/8, ECE/MP.PP/C.1/2006/2/Add.1, punkt 31), och ACCC:s slutsatser och rekommendationer av den 19 juni 2017, Spanien (ACCC/C/2014/99, ECE/MP.PP/C.1/2017/17, punkt 58) liksom *Maastrichtrekommendationerna* (ovan fotnot 11, punkt 141).

110. Domstolen har emellertid helt riktigt inte endast beaktat detta mål när det gäller frågan om tillräckligt intresse eller kränkning av en rättighet,⁴⁰ utan även i samband med vilka kriterier som ska tillämpas vid erkännande av miljöorganisationer,⁴¹ huruvida ett förfarande är oöverkomligt kostsamt,⁴² i vilken utsträckning man kan åberopa förfarandefel avseende genomförandet av en miljökonsekvensbedömning⁴³ och i synnerhet avseende huruvida ett rättsmedel är verksamt.⁴⁴

111. Mot denna bakgrund ska målet att tillhandahålla en omfattande rätt till rättslig prövning beaktas vid bedömningen av huruvida en tidsfrist för att väcka talan som börjar löpa när projektstillståndet offentliggörs på internet gör det orimligt svårt att göra gällande rättigheter enligt artikel 11 i MKB-direktivet. Det vore emellertid inte förenligt med detta mål om fristen för att väcka talan började löpa till följd av ett offentliggörande som den berörda allmänheten inte kunde förvänta sig på grund av att informationen om tillståndsförfarandet varit otillräcklig.

Huruvida artikel 11 i MKB-direktivet är tillämplig

112. Mot ovannämnda slutsats är det inte heller möjligt att åberopa domen North East Pylon Pressure Campaign och Sheehy.⁴⁵ Det stämmer att domstolen i nämnda dom konstaterade att tillämpningsområdet för artikel 11.1 i MKB-direktivet ska anses begränsat till de aspekter av förfarandet där allmänhetens rätt att delta i beslutsprocessen, i enlighet med de exakta bestämmelser som föreskrivs för detta ändamål i direktivet, görs gällande.⁴⁶ Situationen där talan väcks med stöd av andra bestämmelser i detta direktiv, och i ännu högre utsträckning av annan lagstiftning, oavsett om denna lagstiftning härrör från unionen eller medlemsstaterna, har däremot uteslutits.⁴⁷

113. Detta konstaterande kan tolkas så, att en talan enligt artikel 11.1 i MKB-direktivet endast kan väckas mot beslut som har ett direkt samband med villkoren för allmänhetens deltagande, men inte mot projektgodkännandet som sådant. En talan mot projektgodkännandet kan således endast väckas med stöd av den direkta effekten av bestämmelserna i MKB-direktivet⁴⁸ eller artikel 9.3 i Århuskonventionen i förening med artikel 47 i stadgan om de grundläggande rättigheterna.⁴⁹

114. En sådan tolkning av denna rättspraxis är emellertid inte övertygande.

115. En begränsning av en sådan talan som avses i artikel 11 i MKB-direktivet till frågor som avser allmänhetens deltagande, som inte påverkar tillståndets lagenlighet, skulle nämligen beröva bestämmelsen dess syfte och varje praktisk funktion. Allmänhetens deltagande är inte ett självändamål, vilket även gäller överklagande. Den berörda allmänheten är tvärtom intresserad av deltagande framför allteftersom den därigenom kan påverka projektgodkännandet och dess effekter.

116. De relevanta bestämmelserna skapar således även ett oupplösligt samband mellan talan enligt artikel 11 i MKB-direktivet och projektgodkännandet.

40 Dom av den 12 maj 2011, Bund für Umwelt und Naturschutz Deutschland, Landesverband Nordrhein-Westfalen (C-115/09, EU:C:2011:289, punkt 46), och dom av den 16 april 2015, Gruber (C-570/13, EU:C:2015:231, punkterna 36 och 39).

41 Dom av den 15 oktober 2009, Djurgården-Lilla Värtans Miljöskyddsförening (C-263/08, EU:C:2009:631, punkt 45).

42 Dom av den 11 april 2013, Edwards och Pallikaropoulos (C-260/11, EU:C:2013:221, punkterna 31 och 44), och dom av den 17 oktober 2018, Klohn (C-167/17, EU:C:2018:833, punkt 35).

43 Dom av den 7 november 2013, Gemeinde Altrip m.fl. (C-72/12, EU:C:2013:712, punkterna 37, 43, 46, 48 och 49), och dom av den 15 oktober 2015, kommissionen/Tyskland (C-137/14, EU:C:2015:683, punkterna 48 och 55).

44 Dom av den 8 november 2016, Lesoochranárske zoskupenie VLK (C-243/15, EU:C:2016:838, punkterna 58 och 72).

45 Dom av den 15 mars 2018, North East Pylon Pressure Campaign och Sheehy (C-470/16, EU:C:2018:185).

46 Dom av den 15 mars 2018, North East Pylon Pressure Campaign och Sheehy (C-470/16, EU:C:2018:185, punkt 36).

47 Dom av den 15 mars 2018, North East Pylon Pressure Campaign och Sheehy (C-470/16, EU:C:2018:185, punkt 39).

48 Se dom av den 7 september 2004, Waddenvereniging och Vogelbeschermingsvereniging (C-127/02, EU:C:2004:482, punkt 66), dom av den 25 juli 2008, Janecek (C-237/07, EU:C:2008:447, punkt 37), dom av den 8 november 2016, Lesoochranárske zoskupenie VLK (C-243/15, EU:C:2016:838, punkt 44), och dom av den 20 december 2017, Protect Natur-, Arten- und Landschaftsschutz Umweltorganisation (C-664/15, EU:C:2017:987, punkt 34).

49 Dom av den 20 december 2017, Protect Natur-, Arten- und Landschaftsschutz Umweltorganisation (C-664/15, EU:C:2017:987, punkt 46).

117. Enligt artikel 11.1 har vissa medlemmar av den berörda allmänheten rätt att få den materiella eller formella giltigheten av ett beslut, en handling eller en underlåtenhet som omfattas av bestämmelserna om allmänhetens deltagande i detta direktiv prövad i domstol eller av något annat oberoende och opartiskt organ som inrättats genom lag.

118. Tillstånd till ett projekt som ska vara föremål för en miljökonsekvensbedömning är ett sådant beslut som omfattas av bestämmelserna om allmänhetens deltagande.

119. Enligt artikel 2.1 i MKB-direktivet ska medlemsstaterna nämligen säkerställa att de projekt som definieras i artikel 4 som kan antas medföra en betydande miljöpåverkan bland annat på grund av deras art, storlek eller lokalisering blir föremål för krav på tillstånd och en bedömning av deras påverkan innan tillstånd ges.

120. Enligt artikel 3 i MKB-direktivet ska miljökonsekvensbedömningen i varje enskilt fall och i enlighet med artiklarna 4–12 på ett lämpligt sätt identifiera, beskriva och bedöma de direkta och indirekta effekterna av ett projekt beträffande vissa miljöfaktorer. Allmänhetens deltagande som föreskrivs i artikel 6 är en del av detta förfarande för identifiering, beskrivning och bedömning och ska enligt artikel 8 beaktas i tillståndsförfarandet.

121. Detta samband mellan talan och tillstånd framgår ännu tydligare av artikel 6 och 9.2 i Århuskonventionen. Enligt artikel 6.1 a och b ska förfarandet för allmänhetens deltagande tillämpas i fråga om tillstånd för sådana föreslagna verksamheter som anges i bilaga I och för andra föreslagna verksamheter som kan ha betydande påverkan på miljön. Artikel 9.2 föreskriver även en rätt att få den materiella och formella giltigheten av ett beslut, en handling eller en underlåtenhet som omfattas av artikel 6 prövad.⁵⁰

122. I överensstämmelse med detta har domstolen slagit fast att rätten till rättslig prövning enligt artikel 11 i MKB-direktivet efter det att den infördes första gången är tillämplig även på sådana administrativa tillståndsförfaranden, som inletts före den aktuella införlivandefristen, i den mån som de ledde till att tillstånd beviljades efter detta datum.⁵¹ Tidpunkten för allmänhetens deltagande spelade ingen roll i detta avseende.

123. Dessutom är åtminstone erkända miljöorganisationer inom ramen för ett överklagande inte begränsade till att åberopa ett åsidosättande av bestämmelserna om allmänhetens deltagande. Tvärtom kan de åberopa bestämmelser i nationell rätt som genomför unionens lagstiftning på miljöområdet, och sådana bestämmelser i unionens miljö rätt som har direkt effekt.⁵²

Möjligheten att väcka en separat talan med avseende på förfarandefel

124. För övrigt utgör omständigheten att medlemsstaterna enligt artikel 11.2 i MKB-direktivet ska fastställa i vilket skede beslut, handlingar eller underlåtenhet som avses i artikel 11.1 kan prövas inte hinder för att beakta brister i tillgången till information enligt artikel 6.2 i samband med när fristen för att väcka talan börjar löpa.

125. Det stämmer visserligen att många medlemsstater föreskriver att vissa förfarandefel vid genomförande av miljökonsekvensbedömningen inte kan prövas inom ramen för en talan mot projektgodkännandet, utan i ett separat domstolsförfarande.⁵³

50 Dom av den 8 november 2016, Lesoochranárske zoskupenie VLK (C-243/15, EU:C:2016:838, punkterna 56 och 57).

51 Dom av den 7 november 2013, Gemeinde Altrip m.fl. (C-72/12, EU:C:2013:712, punkt 31).

52 Dom av den 12 maj 2011, Bund für Umwelt und Naturschutz Deutschland, Landesverband Nordrhein-Westfalen (C-115/09, EU:C:2011:289, punkt 48), dom av den 15 oktober 2015, kommissionen/Tyskland, (C-137/14, EU:C:2015:683, punkt 92), och dom av den 8 november 2016, Lesoochranárske zoskupenie VLK (C-243/15, EU:C:2016:838, punkt 59).

53 Se mitt förslag till avgörande i målet Križan m.fl. (C-416/10, EU:C:2012:218, punkt 138 och följande punkter).

126. Det framgår emellertid inte att det föreskrivs sådana separata förfaranden i Grekland.

127. Framför allt skulle ett sådant separat rättsligt förfarande endast vara ägnat att säkerställa ett effektivt skydd av de processuella rättigheter som gjorts gällande om det förhindrar att projektet under tiden godkänns slutgiltigt utan möjlighet till överklagande.⁵⁴ En invändning om åsidosättande av processuella rättigheter är nämligen inget självändamål, utan ska syfta till att klaganden vinner en verklig fördel. I annat fall skulle det saknas ett tillräckligt berättigat intresse av att få saken prövad.⁵⁵ I samband med en miljökonsekvensbedömning är en förutsättning för att en sådan fördel ska föreligga att talan kan påverka beslutet som rör projektet.

128. Av denna anledning ankommer det på myndigheterna (och domstolarna⁵⁶) i en medlemsstat att, inom ramen för sin behörighet, vidta nödvändiga åtgärder för att se till att avhjälpa att en miljökonsekvensbedömning inte har genomförts, exempelvis genom återkallelse eller inhibition av ett redan beviljat tillstånd i syfte att göra en miljökonsekvensbedömning.⁵⁷ Härvid är det inte endast beslutet att inte genomföra en miljökonsekvensbedömning som kan prövas, utan i förekommande fall även en miljökonsekvensbedömning som genomförts men är behäftad med fel.⁵⁸

129. Befogenheten som erkänns i artikel 11.2 i MKB-direktivet att fastställa i vilket skede vissa beslut kan prövas, kan således inte leda till att ett allvarligt förfarandefel som avser den berörda allmänhetens tillgång till information enligt artikel 6.2 saknar relevans vid bedömningen av när en tidsfrist för att väcka talan mot ett tillstånd börjar löpa.

Projektutvecklarens intresse

130. Slutligen utgör inte heller projektutvecklarens berättigade intresse av rättssäkerhet inte ett hinder för att beakta brister i tillgången till information för att fastställa tidpunkten då tidsfristen för att väcka talan börjar löpa. Projektutvecklaren står nämligen inte hjälplös om myndigheternas information till den berörda allmänheten är bristfällig. Om utvecklaren tvivlar på om myndigheternas offentliggörande är tillräckligt, kan denne vidta egna kompletterande åtgärder, som exempelvis affischering på platsen för projektet och andra lämpliga platser, eller annonser i lokalpressen. På grundval av sådana åtgärder kan medlemmarna av den berörda allmänheten verkligen få kännedom om projektillståndet och ges en rimlig möjlighet att inhämta information om tillståndsförfarandet.

c) Slutsats i denna del

131. Jag kan mot denna bakgrund konstatera att det inte är förenligt med artikel 9 och 11 i MKB-direktivet att gentemot medlemmar av den berörda allmänheten vilka inte har fått faktisk kännedom om projektgodkännandet åberopa en tidsfrist för att väcka talan som har börjat löpa när tillståndet offentliggjordes på internet, om de inte dessförinnan har haft en rimlig möjlighet enligt artikel 6.2 i direktivet att inhämta information om tillståndsförfarandet.

54 Dom av den 8 november 2016, Lesoochranárske zoskupenie VLK (C-243/15, EU:C:2016:838, punkt 72), och mitt förslag till avgörande i målet Križan m.fl. (C-416/10, EU:C:2012:218, punkt 146).

55 Se dom av den 14 september 2010, Akzo Nobel Chemicals och Akros Chemicals/kommissionen, C-550/07 P, EU:C:2010:512, punkt 23), dom av den 22 juni 2016, DK Recycling und Roheisen/kommissionen (C-540/14 P, EU:C:2016:469, punkt 42), och dom av den 9 november 2017, HX/rådet (C-423/16 P, EU:C:2017:848, punkt 30).

56 Dom av den 28 februari 2012, Inter-Environnement Wallonie och Terre wallonne (C-41/11, EU:C:2012:103, punkt 45).

57 Dom av den 7 januari 2004, Wells (C-201/02, EU:C:2004:12, punkterna 64 och 65), dom av den 3 juli 2008, kommissionen/Irland (C-215/06, EU:C:2008:380, punkt 59), dom av den 28 februari 2012, Inter-Environnement Wallonie och Terre wallonne (C-41/11, EU:C:2012:103, punkterna 42, 43 och 46), liksom dom av den 26 juli 2017, Comune di Corridonia m.fl. (C-196/16 och C 197/16, EU:C:2017:589, punkt 35).

58 Dom av den 7 november 2013, Gemeinde Altrip m.fl., C-72/12, EU:C:2013:712, punkt 37), liksom dom av den 8 november 2016, Lesoochranárske zoskupenie VLK (C-243/15, EU:C:2016:838, punkt 61).

V. Förslag till avgörande

132. Jag föreslår mot bakgrund av det ovan anförda att domstolen beslutar följande:

- 1) Artikel 6.2 i direktiv 2011/92/EU om bedömning av inverkan på miljön av vissa offentliga och privata projekt kräver en sådan tillgång till information att medlemmarna av den allmänhet som berörs av det aktuella projektet har en rimlig möjlighet att på ett tidigt stadium och i förväg inhämta information om beslutsförfarandet vid planerade projekt och om deras möjligheter till deltagande.
- 2) Bördan för medlemmarna av den berörda allmänheten i samband med utövande av rätten till tillgång till information ska stå i rimlig proportion till bördan som åvilar myndigheterna vid fastställande av villkoren för att tillhandahålla information enligt artikel 6.3 i direktiv 2011/92.
- 3) Villkoren för samråd med den berörda allmänheten enligt artikel 6.4 i direktiv 2011/92 ska vara sådana att bördan för medlemmarna av den berörda allmänheten i samband med deltagande i förfarandet står i rimlig proportion till den börda som åvilar myndigheterna.
- 4) Det är inte förenligt med artiklarna 9 och 11 i direktiv 2011/92 att gentemot medlemmar av den berörda allmänheten vilka inte har fått faktisk kännedom om projektgodkännandet åberopa en tidsfrist för att väcka talan som har börjat löpa när tillståndet offentliggjordes på internet, om de inte dessförinnan har fått en rimlig möjlighet enligt artikel 6.2 i direktivet att inhämta information om tillståndsförfarandet.